

Sporen van Transvaal op Oud Eik en Duinen

Op begraafplaats Oud Eik en Duinen in Den Haag bevindt zich een aantal graven en staat een gebouw die samen het verhaal vertellen van de Zuid-Afrikaanse Republiek (ZAR), beter bekend als Transvaal. Het betreft een episode die in de vergetelheid raakt, maar zo'n 125-150 jaar geleden in Nederland midden in de belangstelling stond. Tal van straatnamen herinneren bijvoorbeeld nog aan deze periode.

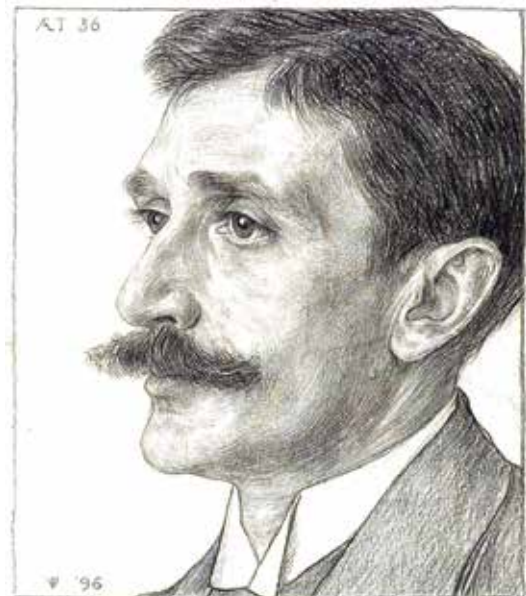
De Verenigde Oost-Indische Compagnie had voor schepen op weg naar de Oost bij Kaap de Goede Hoop een bevoorradingsstation. Dit groeide uit tot een flinke kolonie waar ook heel wat Nederlandse boeren zich vestigden. Tijdens de Bataafs-Franse Tijd (1795-1813) kwamen echter bijna alle Nederlandse bezittingen 'overzee' onder Brits bestuur. Na 1813 werd een deel hiervan teruggegeven, maar de Kaapkolonie bleef Brits. Veel van de achtergebleven Nederlandstalige boeren trokken tussen 1830 en 1850 het binnenland in, een beweging die bekend staat als de 'Grote Trek'. Zij stichtten daar onafhankelijke Boerenrepublieken, waarvan de Zuid-Afrikaanse Republiek – of Transvaal – (hoofdstad Pretoria) en Oranje Vrijstaat (hoofdstad Bloemfontein) de belangrijkste waren.

Aan het einde van de jaren zeventig probeerden de Britten Transvaal te annexeren. De Boeren verzetten zich hier hevig tegen, wat leidde tot de Eerste Boerenoorlog (1880-1881) die in een overwinning voor de Boeren eindigde. Vervolgens ontwikkelde Transvaal zich onder leiding van 'staatspresident' Paul Kruger (1825-1904) tot een behoorlijk georganiseerde staat die na de ontdekking van goud bij Johannesburg ook welvarend werd.

Mede door de oorlog met de Britten, was men zich in Nederland zeer bewust geworden van het 'broedervolk' in zuidelijk Afrika en men leefde erg met de Boeren mee. Kruger zocht daarom vrij vanzelfsprekend (bestuurlijke) versterking voor zijn republiek in Nederland.

Willem Leyds: staatsprocureur en staatssecretaris

In 1884 was Kruger in Nederland op zoek naar geschikte kandidaten voor zijn bestuur. Hij was attent gemaakt op de jonge jurist Willem Johannes Leyds (1859-1940) en vroeg hem als staatsprocureur van Transvaal. Die functie

Portret van Willem Leyds uit 1896, lithografie door Jan Veth (1864-1925). Collectie Stedelijk Museum, objectnr. A 25208

zou hem verantwoordelijk maken voor de justitiële zaken betreffende de republiek. Leyds aarzelde, maar ging uiteindelijk overstag en in Pretoria bleek hij het goed te doen. Hij werd bij allerlei zaken betrokken en was mede verantwoordelijk voor de aanleg van spoorlijnen door de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij. Leyds deed het zo goed, dat hij in 1889 benoemd werd tot staatssecretaris van Transvaal, een positie vergelijkbaar met die van minister-president. Hij werd hiermee de rechterhand van Kruger. Intussen kwamen Transvaal en Oranje Vrijstaat steeds meer onder druk te staan van de Britten, die alsnog de soevereiniteit over de Boerenrepublieken over wilden nemen.

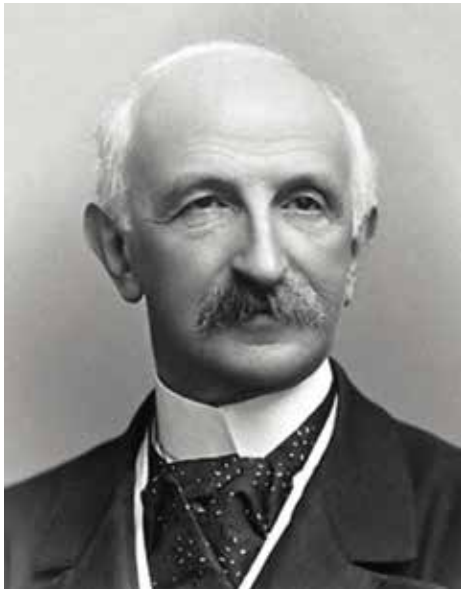
Dit leidde tot de Tweede Boerenoorlog (1899-1902). Tijdens deze oorlog was Leyds, inmiddels geen staatssecretaris meer, gezant van Transvaal in Europa en probeerde zo het belang van het land te dienen. Deze oorlog verloren de Boeren echter en Leyds zou zich de rest van zijn leven vanuit Nederland vooral wijden aan de geschiedschrijving van Transvaal. Hij overleed op 14 mei 1940 in Den Haag, op de dag van het bombardement op Rotterdam. Nog dezelfde dag (!) werd hij in stilte begraven; zijn graf(kelder) is er nog.

Tobias Asser: juridisch adviseur

Willem Leyds had gestudeerd aan het Athenaeum Illustre (de voorloper van de Universiteit van Amsterdam). Een van zijn leermeesters was rechtsgeleerde Tobias Asser (1828-1913), die gespecialiseerd was in internationale betrekkingen. In Transvaal had Leyds, gezien de gespannen verhoudingen met de Britten, daar nogal eens mee te

Detail van de zerk op het familiegraf met de gegevens van WJ. Leyds.

Rustplaats van Tobias Asser; gegevens vermeld op de zerk op het familiegraf. Links: Tobias Asser in 1911. Foto gemaakt in Zweden rond de uitreiking van de Nobelprijs.

maken. Dan consulteerde hij Asser, die – vaak uitvoerig – advies gaf. Asser speelde zo op de achtergrond een belangrijke rol bij de internationale ontwikkelingen ten aanzien van Transvaal.

Asser zou zich internationaal zeer inzetten voor vrede. Hij stond in 1900 aan de wieg van het Permanente Hof van Arbitrage dat in Den Haag werd gevestigd, vanaf 1913 in het Vredespaleis. Voor zijn inspanningen ontving hij in 1911 de Nobelprijs voor de Vrede, als enige Nederlander ooit.

Tobias Asser overleed op 29 juli 1913 in Den Haag. Op zaterdag 2 augustus 1913 werd hij onder enorme publieke belangstelling begraven; ook zijn graf is er nog.

Herman Coster: staatsprocureur en strijder

Tot degenen die vanuit Nederland naar Transvaal trokken, behoorde ook Hermanus Jacobus Coster (1865-1899). Herman Coster studeerde rechten in Leiden en promoveerde er in 1890. Kort daarna ging hij naar Transvaal, waar hij advocaat werd. Coster viel Paul Kruger op die hem in 1895 vroeg voor de positie van staatsprocureur, als opvolger van Willem Leyds. Krugers lastige karakter zorgde ervoor, dat Coster twee jaar later ontslag nam. Hij bleef wel in Pretoria wonen.

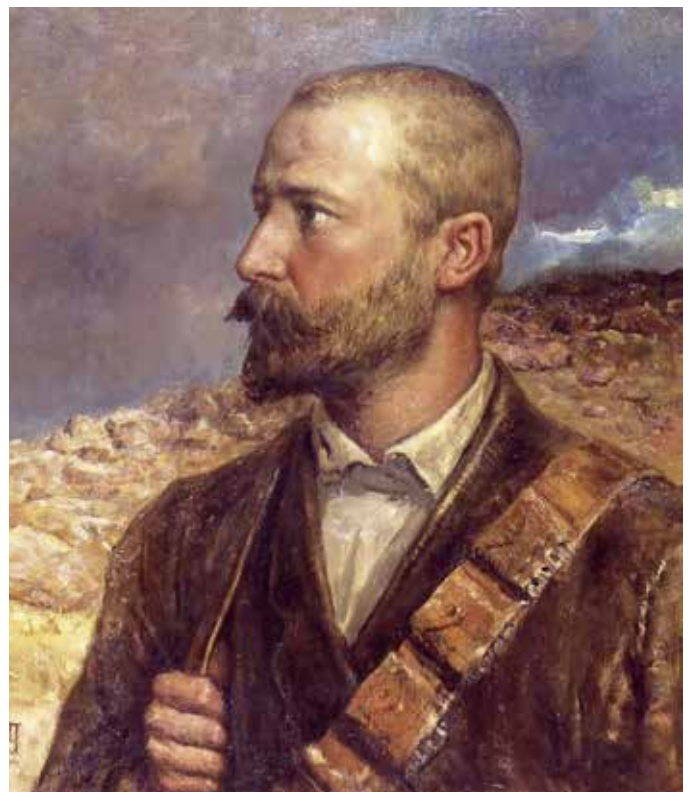
Vermelding van Herman Coster op het familiegraf.

Op 11 oktober 1899 brak de Tweede Boerenoorlog uit. Een van de eerste veldslagen tussen de Boeren en de Britten was die bij Elandslaagte op 21 oktober. Die eindigde

met een van de weinige duidelijke overwinningen van de Britten in deze oorlog.

Al voor de oorlog uitbrak, had Coster het initiatief genomen tot de oprichting van een eenheid in het Boerenleger, het Hollanderkorps, met daarin honderdvijftig Nederlandse vrijwilligers die in Transvaal woonden. Het zou slecht met hen aflopen. De Britten maakten 54 van hen krijgsgevangen en negen van hen sneuvelden, onder wie ook 'Luitenant Dr. H.J. Coster'. De namen van deze negen werden vermeld op een monument bij Elandslaagte. In 2014 is dit monument vernield, de 'witte' geschiedenis is niet erg populair meer in Zuid-Afrika.

Op Oud Eik en Duinen wordt Coster, te midden van andere familieleden die omkwamen in oorlogen, herdacht op een grafzerk op het familiegraf; zelf ligt hij begraven

Herman Coster. Portret door Johan Antoni de Jonge (1864-1927). Collectie Universiteit Leiden

Grafzerk van Hendrik Muller, met de vermelding van zijn consulschap voor Oranje Vrijstaat. Links: Tekening van Hendrik Muller in 1902 als consul-generaal voor Oranje Vrijstaat, door Jan Toorop (1858-1928). Collectie Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds

op de Heldenakker in Pretoria. Daarnaast is in 1901 een plaquette die aan hem herinnert aangebracht bij de ingang van het Academiegebouw van de Leidse Universiteit.

Hendrik Muller: diplomaat

Gedurende zijn leven heeft Hendrik Pieter Nicolaas Muller (1859-1941) veel verschillende dingen gedaan. Hij was koopman, daarna wetenschapper in de etnografie (volkenkunde) en diplomaat. Heel vaak had hij in die functies met (zuidelijk) Afrika te maken. En zo werd hij in 1896 consul-generaal voor Oranje Vrijstaat in Europa; deze functie staat op zijn grafsteen vermeld. In deze positie kreeg ook hij te maken met de Boerenoorlog. De Nederlandse bevolking leefde enorm mee met de wederwaardigheden van de Boeren. De kranten stonden vol met berichten over het verloop van de oorlog en Louwrens Penning (1854-1927) schreef er populaire romans over met titels als *De leeuw van Modderspruit* en *De held van Spionkop*.

Muller hield zich onder meer bezig met mensen die zich aanmeldden als vrijwilliger voor de strijd of voor medische ondersteuning. Vanuit Nederland hebben ongeveer tweeduizend vrijwilligers gevochten aan Boeren-zijde. Zijn nalatenschap is ondergebracht in de Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, die tot op de dag van vandaag jonge, veelbelovende Nederlanders financieel ondersteunt bij hun studie.

Paul Kruger: staatspresident

De Britten hadden de grootste moeite om de Boerenlegers te verslaan. Hun methoden werden steeds driester. Zij besloten bijvoorbeeld om hele delen van de Boerenrepublieken systematisch te ontvolken en de witte vrouwen en kinderen die er woonden (de mannen waren veelal bij de strijd betrokken), onder te brengen in concentratiekampen – deze term werd toen gemunt. De situatie was er erbarmelijk, uiteindelijk zouden zo'n vijftienduizend mensen, vooral dus vrouwen en kinderen, in de kampen bezwijken. Ook de zwarte bevolking had veel te lijden, maar de oorlog werd beschouwd als een *white men's war*. Dat de Britten er na verloop van tijd

ook zwarte mensen bij betrokken, ervoeren de Boeren als onbehoorlijk.

In 1900 legde Kruger zijn presidentschap neer om zelf in Europa de zaak van zijn land te bepleiten. Koningin Wilhelmina had een marineschip gestuurd om hem op te halen. Het zou allemaal vergeefs zijn. Op 31 mei 1902 werd de Vrede van Vereeniging getekend, waarbij de Boerenrepublieken onder Brits bewind slechts een beperkte mate van zelfstandigheid behielden.

Het eerste borstbeeld op het graf van Paul Kruger op de Heldenakker (Pretoria). Foto uit 2013 van P.H. Parsons, Wikimedia Commons

Kruger woonde in de laatste periode van zijn leven in Hilversum. Hij overleed evenwel op 14 juli 1904 in Clarens (Zwitserland), waar hij voor een kuur heengegaan was. Zijn lichaam werd teruggebracht naar Nederland, waar het werd opgebaard in de (nu voormalige) aula van Oud Eik en Duinen. In totaal heeft hij hier drie en een halve maand, tot 31 oktober, gelegen. Toen werd zijn lichaam onder grote publieke belangstelling overgebracht naar Rotterdam en vandaar per schip naar Zuid-Afrika vervoerd. Onder anderen Willem Leyds vergezelde hem op zijn laatste reis. In Pretoria werd hij op 16 december 1904 bijgezet op de Heldenakker. Boven zijn graf verrees een monument met zijn buste, dat in 2018 werd vernield. Nog een blijk van het feit dat het witte verleden niet populair meer is onder grote delen van de Zuid-Afrikaanse bevolking. Er staat inmiddels wel een ander borstbeeld op zijn graf.

Voormalige aula op Oud Eik en Duinen, waar het lichaam van Paul Kruger drie en een halve maand gelegen heeft alvorens het naar Zuid-Afrika overgebracht werd.

Dit verhaal over Transvaal, Nederland en de Tweede Boerenoorlog, een bijna vergeten episode uit de geschiedenis, is een van de vele die Oud Eik en Duinen te vertellen heeft.

Bert Lever

Met dank aan Erasmus Laurentius, coördinator buitendienst Oud Eik en Duinen. Foto's van de auteur, tenzij anders vermeld

'Open Huis' stichting Ter Navolging Tiel

Wat alle genomineerden voor en winnaars van de Gouden Terebinth gemeen hebben, is dat ze 'hun' begraafplaats op allerlei manieren onder de aandacht brengen. Zo ook de stichting Ter Navolging in Tiel, de Gouden Terebinth-winnaar van 2018.

Op zondag 10 juli a.s. is het tussen 12 en 17 uur 'Open Huis' op een aantal historische begraafplaatsen in Tiel, in het kader van een 'Open Monumentendag Special'. Centraal staan de algemene begraafplaats Ter Navolging (gesticht 1786) en de Joodse Begraafplaats, beide beheerd door de stichting.

Toegangshek tot begraafplaats Ter Navolging.

Ter Navolging, 'tot een voorbeeld hier gesticht', behoort tot de oudste nieuw aangelegde algemene begraafplaatsen van Nederland. Hier is recent de hoofdfase van het project 'Herstelplan Ter Navolging 2015 – 2025' afgerond. Het resultaat van deze fase: alle ruim driehonderd grafmonumenten zijn geconserveerd, waaronder een tiental grafkelders. De expositie in het baarhuisje toont de omslag van een begraafplaats vol 'ruïnes in een bramenparadijs' naar een groene funeraire oase binnen een dynamische stad. Ook zijn er graftroums te zien.

Joodse Begraafplaats

De Joodse Begraafplaats dateert uit 1827. Er zijn ruim vierhonderd graven, waarbij meer dan tweehonderdveertig *matsevot* (monumenten) bewaard zijn gebleven. De verhalen achter de graven geven een goed beeld van de ooit zo bloeiende joodse gemeenschap in Tiel. Daarvan getuigen ook het fraai geornamenteerd *metaheerhuisje* (likenhuisje) en de expositie over 'Joods Tiel van toen'. Verder wordt geschetst hoe zeventig procent van de Tielse joden de Tweede Wereldoorlog wél wist te overleven.

Open huis 10 juli

Op Ter Navolging staan bij zo'n vijftig graven informatiebordjes, vaak met QR-code voor extra informatie. Ook zijn er *hand-outs* met een wandelroute en informatie over dit rijksmonument. Ook op de Joodse Begraafplaats zijn *hand-outs* beschikbaar. Op beide begraafplaatsen staan 10 juli gidse klaar om u rond te leiden. Meer informatie over het programma vindt u op onze website: ternavolgingtiel.nl

Aan deelname zijn geen kosten verbonden, wel stellen we een 'bijdrage in de urn' ter bestrijding van de kosten op prijs.

Pierre van der Schaaf
Secretaris Stichting Ter Navolging Tiel